

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมวิทยากร จากข้อมูลชุมชนที่ได้จากการสนทนากลุ่มย่อย เรื่อง การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมวิทยากรอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม บนฐานข้อมูลของชุมชน สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 3 คณะผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544
 - 1.1 หลักการ
 - 1.2 จุดมุ่งหมาย
 - 1.3 โครงสร้าง
 - 1.4 กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน
2. ความรู้เกี่ยวกับหลักสูตรและการพัฒนาหลักสูตร
 - 2.1 ความหมายของหลักสูตร
 - 2.2 ความสำคัญของหลักสูตร
 - 2.3 องค์ประกอบของหลักสูตร
 - 2.4 การพัฒนาหลักสูตร
 - 2.5 การพัฒนาหลักสูตรที่สอดคล้องกับท้องถิ่น
 - 2.6 การประเมินหลักสูตร
3. การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม
 - 3.1 ความหมายของการฝึกอบรม
 - 3.2 วัตถุประสงค์ของการฝึกอบรม
 - 3.3 ความสำคัญของการฝึกอบรม
 - 3.4 ความรู้พื้นฐานในการสร้างหลักสูตรฝึกอบรม
 - 3.5 องค์ประกอบของหลักสูตรฝึกอบรม
 - 3.6 ขั้นตอนการฝึกอบรม
 - 3.7 การประเมินหลักสูตรการฝึกอบรม

4. วิทยาการ
 - 4.1 ความหมายของวิทยาการ
 - 4.2 บทบาทในฐานะเป็นวิทยาการ
 - 4.3 วิทยาการที่ดี
5. การสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group)
 - 5.1 ความหมายของการสนทนากลุ่มย่อย
 - 5.2 องค์ประกอบของการสนทนากลุ่มย่อย
 - 5.3 บทบาทของบุคคลที่เข้าร่วมสนทนากลุ่มย่อย
 - 5.4 หลักเกณฑ์ในการเลือกบุคคลร่วมสนทนากลุ่มย่อย
 - 5.5 ขั้นตอนในการจัดสนทนากลุ่มย่อย
 - 5.6 การดำเนินการสนทนากลุ่มย่อย
6. ข้อมูลชุมชน
 - 6.1 ความหมายของข้อมูลชุมชน
 - 6.2 บทบาทและความสำคัญของชุมชนต่อการจัดทำหลักสูตร
 - 6.3 การมีส่วนร่วมของชุมชน
 - 6.4 การศึกษาความต้องการของชุมชน
7. ความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น
 - 7.1 ความหมายของสิ่งแวดล้อม
 - 7.2 ประเภทของสิ่งแวดล้อม
 - 7.3 ความสำคัญของสิ่งแวดล้อม
 - 7.4 ปัญหาสิ่งแวดล้อม
 - 7.5 การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
 - 7.6 ความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

กระทรวงศึกษาธิการ (2548, หน้า 4) ได้กล่าวถึงหลักการ และจุดมุ่งหมายของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ไว้ดังนี้

1.1 หลักการ

เพื่อให้การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นไปตามแนวนโยบายการจัดการศึกษาของประเทศจึงกำหนดหลักการของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานไว้ดังนี้

- 1) เป็นการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของชาติ มุ่งเน้นความเป็นไทยควบคู่กับความ เป็นสากล
- 2) เป็นการศึกษาเพื่อปวงชนที่ประชาชนทุกคนจะได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาค และเท่าเทียมกัน โดยสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
- 3) ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาและเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด สามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ
- 4) เป็นหลักสูตรที่มีโครงสร้างยืดหยุ่นทั้งด้านสาระ เวลาและการจัดการเรียนรู้
- 5) เป็นหลักสูตรที่จัดการศึกษาได้ทุกรูปแบบ ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมายสามารถเทียบโอนผลการเรียนรู้และประสบการณ์

1.2 จุดมุ่งหมาย

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานมุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุขและมีความเป็นไทย มีศักยภาพในการศึกษาต่อและประกอบอาชีพซึ่งกำหนดจุดมุ่งหมายซึ่งถือเป็นมาตรฐานการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ดังต่อไปนี้

- 1) เห็นค่าของตนเอง มีวินัยในตนเอง ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ มีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมอันพึงประสงค์
- 2) มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน รักการอ่านเขียนและรักการค้นคว้า
- 3) มีความรู้อันเป็นสากล รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการ มีทักษะและศักยภาพในการจัดการ การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยี ปรับวิธีการคิด วิธีการทำงานให้เหมาะสมกับสถานการณ์
- 4) มีทักษะและกระบวนการ โดยเฉพาะทางคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ทักษะการคิด การสร้างปัญญาและทักษะในการดำเนินชีวิต
- 5) รักการออกกำลังกาย ดูแลตนเอง ให้มีสุขภาพและบุคลิกภาพที่ดี
- 6) มีประสิทธิภาพในการผลิตและการบริโภค มีค่านิยมเป็นผู้ผลิตมากกว่า การเป็นผู้บริโภค

7) เข้าใจในประวัติศาสตร์ของชาติไทย ภูมิใจในความเป็นไทย เป็นพลเมืองดี ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

8) รักประเทศชาติและท้องถิ่น มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงาม

1.3 โครงสร้างหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ช่วงชั้น	ประถมศึกษา		มัธยมศึกษา	
	ช่วงชั้นที่ 1 (ป.1 – 3)	ช่วงชั้นที่ 2 (ป.4 – 6)	ช่วงชั้นที่ 3 (ม.1 – 3)	ช่วงชั้นที่ 4 (ม.4 – 6)
กลุ่มสาระการเรียนรู้ 8 กลุ่ม	●	●	●	●
ภาษาไทย	●	●	●	●
คณิตศาสตร์	●	●	●	●
วิทยาศาสตร์	●	●	●	●
สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม	●	●	●	●
สุขศึกษาและพลศึกษา	■	■	■	■
ศิลปะ	■	■	■	■
การงานอาชีพและเทคโนโลยี	■	■	■	■
ภาษาต่างประเทศ	■	■	■	■
กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน	○	○	○	○
เวลาเรียน	ประมาณปีละ 800 -1,000 ชม.	ประมาณปีละ 800 - 1,000 ชม.	ประมาณปีละ 1,000 -1,200 ชม.	ประมาณปีละ 1,200 ชม.

- สาระการเรียนรู้ที่สถานศึกษาต้องใช้เป็นหลักเพื่อสร้างพื้นฐานการคิด การเรียนรู้และการแก้ปัญหา
- สาระการเรียนรู้ที่เสริมสร้างความเป็นมนุษย์ และศักยภาพพื้นฐานในการคิดและการทำงาน
- กิจกรรมที่เสริมสร้างการเรียนรู้นอกสาระการเรียนรู้ 8 กลุ่ม และการพัฒนาตนตามศักยภาพ

1.4 กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

กรมวิชาการ (2546. หน้า 59) ได้กล่าวถึงแนวทางในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนไว้ดังนี้

1.4.1 ความสำคัญของกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 กำหนดแนวการจัดการศึกษาโดยยึดว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติ และเต็มตามศักยภาพโดยจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมและเทคโนโลยี ก่อให้เกิดทั้งผลดีและผลเสีย ต่อการดำเนินชีวิตในปัจจุบันของบุคคล ทำให้เกิดความยุ่งยากซับซ้อนมากยิ่งขึ้น จึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนวิธีการดำเนินชีวิตให้สามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีคุณค่า มีศักดิ์ศรี มีความสุขบนพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียงและยั่งยืน

จากจุดมุ่งหมายของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์เป็นคนดี คนเก่ง และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุขบนพื้นฐานของความเป็นไทยนั้น นอกจากการพัฒนาผู้เรียนทุกคนให้มีความรู้ที่เป็นพื้นฐานสำคัญ ซึ่งได้กำหนดไว้ในโครงสร้างกลุ่มสาระการเรียนรู้ 8 กลุ่มแล้ว หลักสูตรยังได้กำหนดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนไว้ในโครงสร้างด้วย โดยมุ่งส่งเสริมการพัฒนาผู้เรียนเพิ่มเติมจากกลุ่มสาระการเรียนรู้ 8 กลุ่ม ให้ผู้เรียนรู้จักตนเอง ค้นพบความสามารถความถนัดของตนเองเพื่อพัฒนาให้เต็มศักยภาพ เห็นคุณค่าในการประกอบสัมมาอาชีพ ให้เป็นผู้มีระเบียบวินัย มีศีลธรรมจรรยา รู้จักบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบ การบำเพ็ญประโยชน์ให้ชุมชนสังคมประเทศชาติ และดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกส่วนในสังคมทั้งพ่อแม่ ผู้ปกครอง ชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนจะต้องมีการพัฒนาและปรับปรุงให้เหมาะสมโดยมุ่งเน้นให้กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนของสถานศึกษา เป็นกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนเป็นผู้ปฏิบัติจริงโดยการศึกษา วิเคราะห์ วางแผน ปฏิบัติตามแผนการทำงานเป็นกลุ่ม และประเมินผลเพื่อปรับปรุงพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ตามลักษณะความพร้อม ความต้องการ และความเป็นไปได้ในการปฏิบัติตามดุลยพินิจของสถานศึกษา และมีการกำกับดูแลอย่างจริงจัง

1.4.2 ความหมายของกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เป็นกิจกรรมที่จัดอย่างเป็นระบบประกอบด้วยรูปแบบ กระบวนการ วิธีการที่หลากหลาย ให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์จากการปฏิบัติจริง มีความหมาย และมีคุณค่าในการพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์และสังคม มุ่งสร้างเสริมเจตคติ คุณค่าชีวิต ปลูกฝังคุณธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ ส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จัก และเข้าใจตนเอง สร้างจิตสำนึกในธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปรับตัวและปฏิบัติตนให้เป็น ประโยชน์ต่อสังคม ประเทศชาติและดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข

1.4.3 จุดมุ่งหมายของกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนมีจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาดังนี้

- 1) พัฒนาองค์ความรู้ของความเป็นมนุษย์ให้ครบทุกด้านทั้งร่างกาย สติปัญญา อารมณ์และสังคม
- 2) พัฒนาความสามารถของตนเองตามศักยภาพ โดยมุ่งเน้นเพิ่มเติม จากกิจกรรมที่ได้จัดให้ผู้เรียนเรียนรู้ ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่ม
- 3) เข้าร่วมและปฏิบัติกิจกรรมที่เลือกตามความถนัดและความสนใจ ของตนเอง

1.4.4 หลักการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนมีจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนได้รับการพิจารณาดังนี้

- 1) มีการกำหนดวัตถุประสงค์และแนวปฏิบัติที่ชัดเจนเป็นรูปธรรม
- 2) จัดให้เหมาะสมกับวัย วุฒิภาวะ ความสนใจ ความถนัด และความสามารถของผู้เรียนและวัฒนธรรมที่ดำรง
- 3) บูรณาการวิชาการกับชีวิตจริง ให้ผู้เรียนได้ตระหนักถึงความสำคัญ ของการเรียนรู้ตลอดชีวิตและรู้สึกสนุกกับการใฝ่รู้ใฝ่เรียน
- 4) ใช้กระบวนการกลุ่มในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ฝึกให้คิดวิเคราะห์ สร้างสรรค์จินตนาการที่เป็นประโยชน์และสัมพันธ์กับชีวิตในแต่ละช่วงวัยอย่างต่อเนื่อง
- 5) จำนวนสมาชิกมีความเหมาะสมกับลักษณะของกิจกรรม
- 6) มีการกำหนดเวลาในการจัดกิจกรรมให้เหมาะสมสอดคล้อง กับวิสัยทัศน์และเป้าหมายของสถานศึกษา
- 7) ผู้เรียนเป็นผู้ดำเนินการ มีครูเป็นที่ปรึกษาถือเป็นหน้าที่และงานประจำ โดยคำนึงถึงความปลอดภัย

8) ยึดหลักการมีส่วนร่วม โดยเปิดโอกาสให้ครู พ่อแม่ ผู้ปกครอง ชุมชน องค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม

9) มีการประเมินผลการปฏิบัติกิจกรรม โดยใช้วิธีการที่หลากหลาย และสอดคล้องกับกิจกรรมอย่างมีระบบและต่อเนื่อง

1.4.5 ขอบข่ายของกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนประกอบด้วย กิจกรรมแนะแนวและกิจกรรมนักเรียน ซึ่งสถานศึกษาสามารถจัดแยกหรือบูรณาการไว้ด้วยกันก็ได้ และสามารถจัดได้หลากหลายรูปแบบ และวิธีการ โดยมีขอบข่ายดังนี้

1) เป็นกิจกรรมที่เกื้อกูล ส่งเสริมการเรียนรู้ 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ ให้กว้างขวางลึกซึ้งยิ่งขึ้น ในรูปแบบของการปฏิบัติตามโครงการ/โครงการ ในลักษณะเป็น กระบวนการ

2) เชิงบูรณาการโดยยึดหลักคุณธรรม จริยธรรมเป็นพื้นฐาน เป็นกิจกรรม ที่สนองความสนใจ ความถนัด ความต้องการของผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล ในลักษณะชุมนุม ชมรม กลุ่มสนใจ เน้นการให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของวิชาความรู้อาชีพ และการดำเนินชีวิตที่ดีงาม ตลอดจนเห็นช่องทางในการประกอบอาชีพ

3) เป็นกิจกรรมที่ปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกในการทำกิจกรรมที่เป็น ประโยชน์ต่อสังคมในลักษณะต่าง ๆ ให้สามารถจัดการกับชีวิตและสังคมได้ มีคุณลักษณะ ที่พึงประสงค์ รักและเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น มีค่านิยมในความดีงาม มีวินัยในตนเอง มีคุณธรรมและจริยธรรมตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

4) เป็นกิจกรรมที่ฝึกการทำงานและการให้บริการด้านต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ส่วนรวม เพื่อเสริมสร้างควมมีน้ำใจ เอื้ออาทร ความเป็นพลเมืองดี และรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัวและสังคม

1.4.6 เป้าหมายของกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ได้กำหนดเป้าหมายเพื่อการพัฒนาผู้เรียนดังนี้

1) ได้รับประสบการณ์ที่หลากหลาย เกิดความรู้ ความชำนาญด้านวิชาการ วิชาชีพและเทคโนโลยี

2) เห็นคุณค่าขององค์ความรู้ต่าง ๆ สามารถนำความรู้และประสบการณ์ ไปใช้ในการพัฒนาตนเองและประกอบอาชีพสุจริต

3) รู้จักและเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ มีกระบวนการคิด มีทักษะในการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสมและมีความสุข

4) ค้นพบและพัฒนาศักยภาพของตนเอง มองเห็นช่องทางในการสร้างงานสร้างอาชีพในอนาคตได้เหมาะสมกับตนเอง

5) พัฒนาบุคลิกภาพ เจตคติ ค่านิยมที่ดีในการดำเนินชีวิต เสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรม

6) มีจิตสำนึกในความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว สังคม และประเทศชาติ ตลอดจนความมีระเบียบวินัย คุณธรรมและจริยธรรม

1.4.7 กรอบความคิดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ประกอบด้วยกิจกรรมแนะแนวและกิจกรรมนักเรียน โดยมีผลลัพธ์ของการจัดกิจกรรมที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เกิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ 12 ประการ โดยสามารถนำเสนอกรอบความคิดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนได้ดังนี้

คุณลักษณะที่พึงประสงค์

1. รักและเห็นคุณค่าในตนเอง	7. กตัญญูทตเวที
2. มีวินัย	8. กระตือรือร้น ใฝ่รู้ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
3. ประหยัด	9. เสียสละ เห็นประโยชน์ส่วนรวม
4. ซื่อสัตย์สุจริต	10. มีความเป็นประชาธิปไตย
5. พึ่งตนเอง อุตสาหะรักการทำงาน	11. รักสามัคคี รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์
6. อดทน อดกลั้น	12. มีพละนาถัยสมบรูณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ

1.4.8 ประเภทของกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ประกอบด้วยกิจกรรมแนะแนวและกิจกรรมนักเรียน ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม หรือ 3 ประเภทดังนี้

1) **กิจกรรมแนะแนว** เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมและพัฒนาความสามารถของผู้เรียนให้เหมาะสมตามความแตกต่างระหว่างบุคคล สามารถค้นพบและพัฒนาศักยภาพของตน เสริมสร้างทักษะชีวิต ภูมิภาวะทางอารมณ์ การเรียนรู้ในเชิงพหุปัญญา และการสร้างสัมพันธภาพที่ดี ซึ่งผู้สอนทุกคนจะต้องทำหน้าที่แนะแนวให้คำปรึกษาด้านชีวิต การศึกษาต่อ และการพัฒนาตนเองสู่โลกอาชีพและการมีงานทำ

นอกเหนือจากกิจกรรมแนะแนวในส่วนของกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนแล้ว สถานศึกษาต้องจัดระบบแนะแนวให้บริการช่วยเหลือนักเรียนทุกคน เพื่อให้รู้จักตนเองในด้านความสนใจ ความถนัด ความสามารถ ซึ่งเป็นประโยชน์สำหรับการเลือกศึกษาต่อและเลือกอาชีพที่เหมาะสม และเสริมสร้างบุคลิกภาพ ลักษณะนิสัย การปรับตัวที่เหมาะสมกับสถานการณ์ รวมทั้งความสามารถในการจัดการกับปัญหาทางด้านอารมณ์ สังคมได้อย่างมีความสุข

2) **กิจกรรมตามความถนัดและความสนใจของผู้เรียน** หรือกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อสนองนโยบายของรัฐหรือเพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อสนองความสนใจของผู้เรียน พัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ ทักษะ ความสามารถพิเศษที่นำไปสู่ความเป็นเลิศหรือศิลปิน เช่น นักวิทยาศาสตร์ นักโต้วาที นักแสดง นักดนตรี นักร้อง จิตรกร นักกีฬา นักกายภาพ เป็นต้น นอกจากนี้โรงเรียนยังต้องจัดกิจกรรมเพื่อสนองนโยบายของรัฐเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีลักษณะนิสัยที่พึงประสงค์ เช่น รักการออกกำลังกาย มีน้ำใจนักกีฬา การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาไทย ที่เป็นเอกลักษณ์ของชาติ การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม การปลูกฝังคุณลักษณะประชาธิปไตย การรณรงค์ต่อต้านยาเสพติด การรณรงค์ยุติความรุนแรงในสตรีและเด็ก เป็นต้น

3) **กิจกรรมลูกเสือ – เนตรนารี ยุวกาชาด ผู้นำเพื่อประโยชน์และรักษาดินแดน** เป็นกิจกรรมที่พัฒนาผู้เรียนให้เต็มตามศักยภาพเพื่อเป็นพลเมืองดีของชาติ โดยมุ่งเน้นปลูกฝังความเป็นระเบียบวินัย ซื่อสัตย์ สุจริต มีความรักสามัคคี อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ และบำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวม

1.4.9 ความสัมพันธ์ของกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนทั้ง 3 ประเภท

ถึงแม้จะมีจุดประสงค์เฉพาะแตกต่างกัน แต่การจัดกิจกรรมทุกประเภทจะนำไปสู่เป้าหมายเดียวกัน ดังนั้นการจัดกิจกรรมที่หลากหลายจึงเป็นการเสริมเติมเต็มให้เกิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ เช่น การจัดกิจกรรมลูกเสือ-เนตรนารีหรือยุวกาชาดหรือผู้นำเพื่อประโยชน์ จะต้องปฏิบัติตามกรอบที่องค์กรแต่ละประเภทกำหนดแต่ก็มีจุดร่วมกันคือ การสร้างความมีระเบียบวินัย คุณลักษณะสำคัญของการอยู่ร่วมกันในสังคมประชาธิปไตย ซึ่งจะช่วยเสริมจุดประสงค์ของการแนะแนวในเรื่องการจัดการกับชีวิต การแก้ปัญหา การควบคุมตนเองของผู้เรียน บางครั้งครูอาจพบผู้เรียนที่มีปัญหาต้องการความช่วยเหลือเป็นกรณีพิเศษ จากนั้นก็สามารถส่งต่อไปแนะแนวช่วยเหลือเป็นรายบุคคลหรือรายกลุ่ม ด้วยกระบวนการของแนะแนวในทางกลับกันเมื่ออาจารย์แนะแนวพบว่า ผู้เรียนบางคนมีความสนใจหรือความถนัดด้านกีฬา หรือดนตรี หรือศิลปะ ก็สามารถส่งไปเข้าร่วมกิจกรรมตามความสนใจเพื่อฝึกทักษะหรือเรียนรู้จนสามารถค้นพบความสามารถพิเศษของผู้เรียนได้

1.4.10 หลักการจัดกิจกรรมตามความถนัดและความสนใจของผู้เรียน

การจัดกิจกรรมตามความถนัดและความสนใจของผู้เรียน มีหลักการที่สำคัญคือ

- 1) เป็นกิจกรรมที่เกิดจากความสมัครใจของผู้เรียนโดยมีครูเป็นที่ปรึกษา
- 2) เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนช่วยกันคิด ช่วยกันทำและช่วยกันแก้ปัญหา
- 3) เป็นกิจกรรมที่พัฒนาผู้เรียนตามสาระที่กำหนดนอกเหนือจาก

การเรียนการสอน

- 4) เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพของผู้เรียน
- 5) เป็นกิจกรรมที่เหมาะสมกับสภาพของสถานศึกษาหรือท้องถิ่น

1.4.11 วัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรมตามความถนัดและความสนใจ

ของผู้เรียน

การจัดกิจกรรมตามความถนัดและความสนใจ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เรียนมีลักษณะดังนี้

- 1) พัฒนาความรู้ ความสามารถ ด้านการคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อให้เกิดทักษะ ประสบการณ์ ทั้งวิชาการและวิชาชีพตามศักยภาพ
- 2) มีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์
- 3) มีสุขภาพและบุคลิกภาพทางด้านร่างกายและจิตใจที่ดี
- 4) ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ชุมชน สังคม และประเทศชาติ
- 5) มีมนุษยสัมพันธ์ในการทำงานร่วมกับผู้อื่นในระบอบประชาธิปไตย

1.4.12 แนวทางการจัดกิจกรรมตามความถนัดและความสนใจ

ของผู้เรียน

จากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และหลักสูตร การศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 กำหนดจุดประสงค์การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนา คนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขนั้น

เพื่อให้การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และคุณลักษณะ
ที่พึงประสงค์ของผู้เรียนโดยกระบวนการของการจัดกิจกรรมการพัฒนาผู้เรียนบรรลุจุดมุ่งหมาย
ที่กำหนด จึงได้กำหนดกรอบแนวคิดในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และคุณลักษณะ
ที่พึงประสงค์ของผู้เรียน โดยยึดหลักคุณลักษณะของคนไทยที่ประเทศชาติต้องการ และค่านิยม
พื้นฐาน 5 ประการ ตามนโยบายที่รัฐบาลเคยประกาศไว้ และมีความจำเป็นต้องปลูกฝังให้
10 ประการดังนี้

- 1) มีระเบียบวินัย
- 2) มีความซื่อสัตย์ สุจริต และยุติธรรม
- 3) ชยัน ประหยัด และยึดมั่นในสัมมาชีพ
- 4) สำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบต่อสังคมและประเทศชาติ
- 5) รู้จักคิดริเริ่ม วิจาร์ณและตัดสินใจอย่างมีเหตุผล
- 6) กระตือรือร้นในการปกครองระบอบประชาธิปไตย รักและเทิดทูนชาติ ศาสนา

พระมหากษัตริย์

- 7) มีพลานามัยสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ
 - 8) รู้จักพึ่งตนเองและมีอุดมคติ
 - 9) มีความภาคภูมิใจและรู้จักทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม และทรัพยากรธรรมชาติ
 - 10) มีความเสียสละ เมตตาอารี กตัญญูกตเวที กล้าหาญและสามัคคี
- ค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการ คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้กำหนด

เรื่องค่านิยมพื้นฐานเพื่อปลูกฝังค่านิยม 5 ประการ คือ

- 1) การพึ่งตนเอง ชยันหมั่นเพียรและมีความรับผิดชอบต่อ
- 2) การประหยัดและอดออม
- 3) การมีระเบียบวินัยและเคารพกฎหมาย
- 4) การปฏิบัติตามคุณธรรมของศาสนา
- 5) ความรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์

จากคุณลักษณะที่พึงประสงค์และค่านิยมพื้นฐานดังกล่าว ได้นำมากำหนดกรอบ
ในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียนในกิจกรรม
พัฒนาผู้เรียน 3 ด้านคือ

ด้านที่ 1 การพัฒนาตนเอง ประกอบด้วยความสนใจใฝ่รู้ ความคิดริเริ่ม
สร้างสรรค์ การพึ่งตนเอง ความเชื่อมั่นในตนเอง

ด้านที่ 2 การพัฒนาการทำงานและการดำเนินชีวิต ประกอบด้วย
ความมีวินัย ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์สุจริต ความประหยัด ความอดุสาหะ

ด้านที่ 3 การพัฒนาการอยู่ร่วมกับคนอื่นในสังคม ประกอบด้วย
ความมีมนุษยสัมพันธ์ ความรักสามัคคี ความกตัญญูกตเวที ความอดกลั้น ความเสียสละ

1.4.13 แนวทางการบริหารจัดการกิจกรรมตามความถนัดและความสนใจ

การจัดกิจกรรมที่มุ่งเน้นการสร้างคุณธรรม จริยธรรม และคุณลักษณะ
ที่พึงประสงค์ของผู้เรียน มีแนวทางการบริหารจัดการกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ดังนี้

1) ผู้บริหารมีบทบาทหน้าที่ ควรดำเนินการดังนี้

- วางแผนกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ วิธีปฏิบัติที่เข้าใจได้ง่าย
และให้บุคลากรในสถานศึกษาได้มีส่วนร่วมวางแผน
- กำหนดขอบข่ายหน้าที่ความรับผิดชอบ หรือองค์การบริหาร
กิจกรรมใดจะมอบให้หน่วยงานใดรับผิดชอบ โดยพิจารณาถึงความรู้ความสามารถประสบการณ์
ในการปฏิบัติงานนั้น
- นิเทศ ควบคุม ดูแล ติดตามการปฏิบัติงานของครู ส่งเสริม
สนับสนุนเมื่อเริ่มดำเนินกิจกรรมใดแล้วหากมีสิ่งบกพร่องหรือไม่เป็นไปตามแผนจะได้แก้ไขปรับปรุง
- ประสานสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงาน ผู้บริหารต้องพยายามใช้วิธีการ
ต่าง ๆ ในการประสานให้หน่วยงานหรือกิจกรรมต่าง ๆ ให้สัมพันธ์สอดคล้องกันเป็นอันดีไม่ให้เกิด
ความขัดแย้งโดยสามารถหาวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิได้จากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน
- การประเมินผลงาน ผู้บริหารควรมีส่วนร่วมในการประเมินผลงาน
ทั้งในระหว่างดำเนินกิจกรรมตามแผนหรือโครงการและเมื่อจบสิ้นแผนหรือโครงการแล้ว เพื่อให้
ทราบข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงแก้ไขแผนหรือโครงการต่อไป และจะต้องกำหนด
แนวทางในการรายงานผลการปฏิบัติไว้ด้วยเพื่อปรับปรุงด้านการบริหารงานกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน
ให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป

2) ครูมีบทบาทสำคัญที่จะทำให้กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนสำเร็จได้

ครูต้องเป็นแบบอย่างที่ดีและทำหน้าที่ชี้แนะสร้างสรรคให้คำปรึกษา ให้ความรู้แก่ผู้เรียน ตัดสินพิจารณาเลือกกิจกรรมต่าง ๆ ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับวัย วุฒิภาวะ ความสนใจ ความถนัดของผู้เรียนและสามารถประยุกต์กิจกรรมให้สอดคล้องกับสังคมปัจจุบันและเทคโนโลยีสมัยใหม่ ครู ผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน ทุกคนต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับนักเรียน การสอนทุกเรื่องต้องเน้นการปฏิบัติจริง

3) ลักษณะของการจัดกิจกรรม สถานศึกษาควรสอดแทรกคุณธรรม

จริยธรรม ค่านิยม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ทุกรายวิชา รวมทั้งการอบรมจริยธรรม ทุกสัปดาห์ ควรมีการพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ ความเข้าใจในด้านคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม รวมทั้งคุณลักษณะที่พึงประสงค์อันจะนำไปสู่การถ่ายทอดให้กับผู้เรียนอย่างมีจุดหมาย ทั้งนี้ครูผู้สอนควรจัดทำแผนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ต้องบันทึกผลหลังการสอนว่าประสบความสำเร็จในการปฏิบัติกิจกรรมมากน้อยเพียงใด นอกจากนี้ในรายวิชาหรือกลุ่มวิชาอื่นครูต้องสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ไว้ด้วย

2. ความรู้เกี่ยวกับหลักสูตรและการพัฒนาหลักสูตร

2.1 ความหมายของหลักสูตร

ในการจัดการศึกษานั้นหลักสูตร เป็นแกนสำคัญในการดำเนินงาน เพราะหลักสูตรเป็นเสมือนแนวทางและเครื่องมือในการจัดการศึกษา ซึ่งได้มีนักการศึกษาหลายท่านให้ความหมายของหลักสูตรไว้หลายลักษณะ ส่วนใหญ่มีแนวคิดไปในทิศทางเดียวกันดังนี้
 วิชัย วงษ์ใหญ่ (2537. หน้า 6) หลักสูตรคือ มวลประสบการณ์ทั้งหลายที่ทางโรงเรียนจัดให้แก่นักเรียน เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้และพัฒนาตนเองไปในทิศทางที่พึงปรารถนา

ธำรง บัวศรี (2542. หน้า 7) หลักสูตรคือ แผนซึ่งได้ออกแบบจัดทำขึ้นเพื่อแสดงถึงจุดมุ่งหมาย การจัดเนื้อหาสาระ กิจกรรมประสบการณ์ในแต่ละโปรแกรมการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

หลักสูตรความหมายอย่างแคบคือ รายวิชาต่าง ๆ ที่เด็กต้องเรียนไปตามลำดับขั้นระหว่างอยู่ในโรงเรียน

1. หลักสูตรความหมายอย่างกว้างคือ มวลประสบการณ์ที่โรงเรียนจัดให้แก่ผู้เรียนรวมถึงกิจกรรมการเรียน กิจกรรมนอกหลักสูตร สิ่งที่สังคมมุ่งหวังให้เด็กได้รับวิถีทางต่าง ๆ เพื่อนำเด็กไปสู่เป้าหมายของการจัดการศึกษา

บุญชม ศรีสะอาด (2546. หน้า 7) หลักสูตรมีความหมายได้หลายอย่าง สามารถจัดเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ได้ 3 กลุ่มคือ กลุ่มที่มองหลักสูตรว่าเป็นสิ่งที่คาดหวัง (Intended) กลุ่มที่มองหลักสูตรว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริง (Actualized) และกลุ่มที่มองหลักสูตรครอบคลุมทั้งสองกลุ่มที่กล่าวมา กลุ่มที่มองหลักสูตรว่าเป็นสิ่งที่คาดหวังได้แก่ กลุ่มที่ให้ความหมายว่าหลักสูตรคือวิชาและเนื้อหาวิชา หลักสูตรเป็นโปรแกรมการศึกษา หลักสูตรเป็นเอกสาร และที่หมายถึงหลักสูตรแม่บท ส่วนกลุ่มที่มองหลักสูตรว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริงได้แก่ กลุ่มที่ให้ความหมายว่าหลักสูตรคือประสบการณ์

สรุปจากความคิดเห็นของนักวิชาการต่าง ๆ ผู้ศึกษาค้นคว้าสรุปได้ว่า หลักสูตรหมายถึง มวลประสบการณ์การเรียนรู้ จัดขึ้นทั้งจากภายในและภายนอกสถานศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและพัฒนาตนเองในทุกด้าน

2.2 ความสำคัญของหลักสูตร

สุนีย์ ภูพันธ์ (2546. หน้า 17) ได้สรุปความสำคัญของหลักสูตรไว้เป็นข้อ ๆ ดังนี้

1. หลักสูตรเป็นมาตรฐานของการศึกษา
2. หลักสูตรเป็นเสมือนเป้าหมายลอมพลีเมื่องให้มีคุณภาพ
3. หลักสูตรเป็นโครงการและแนวทางในการให้การศึกษา
4. ในระดับโรงเรียนหลักสูตรจะให้แนวปฏิบัติแก่ครู
5. หลักสูตรเป็นแนวทางในการส่งเสริมความเจริญของงาม และพัฒนาการของเด็ก

ตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา

2.3 องค์ประกอบของหลักสูตร

องค์ประกอบของหลักสูตร 4 อย่างคือ

1. วัตถุประสงค์ทั่วไปและวัตถุประสงค์เฉพาะวิชา
2. เนื้อหาวิชาและจำนวนชั่วโมงสอนแต่ละวิชา
3. กระบวนการสอนและการเรียนหรือการนำหลักสูตรไปใช้
4. โครงการประเมินการสอนตามหลักสูตร

ธีร บัวศรี (2542. หน้า 8 – 9) กำหนดองค์ประกอบของหลักสูตรไว้ดังนี้

1. เป้าประสงค์และนโยบายการศึกษา (Education Goals and Policies) หมายถึงสิ่งที่รัฐต้องการตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา
2. จุดมุ่งหมายของหลักสูตร (Curriculum Aims) หมายถึงผลส่วนรวมที่ต้องการให้เกิดแก่ผู้เรียน หลังจากเรียนจบหลักสูตรไปแล้ว

3. รูปแบบและโครงสร้างหลักสูตร (Types and Structures) หมายถึง ลักษณะและแผนผังที่แสดงการแจกแจงวิชาหรือกลุ่มวิชา หรือกลุ่มประสบการณ์
4. จุดประสงค์ของวิชา (Subject Objectives) หมายถึงผลที่ต้องการให้เกิดแก่ผู้เรียนหลังจากที่ได้เรียนวิชานั้นไปแล้ว
5. เนื้อหา (Content) หมายถึงสิ่งที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ทักษะและความสามารถที่ต้องการให้มี รวมทั้งประสบการณ์ที่ต้องการให้ได้รับ
6. จุดประสงค์ของการเรียนรู้ (Instructional Objectives) หมายถึง สิ่งที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ ได้มีทักษะและความสามารถ หลังจากได้เรียนรู้เนื้อหาที่กำหนดไว้
7. ยุทธศาสตร์การเรียนการสอน (Instructional Strategies) หมายถึง วิธีการจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสมและมีหลักเกณฑ์ เพื่อให้บรรลุผลตามจุดประสงค์ที่เรียนรู้
8. การประเมินผล (Evaluation) หมายถึงการประเมินผลการเรียนรู้เพื่อใช้ในการปรับปรุงการเรียนการสอนและหลักสูตร
9. วัสดุหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอน (Curriculum Materials and instructional Media) หมายถึงเอกสารสิ่งตีพิมพ์ แผ่นฟิล์ม แถบวีดิทัศน์ ฯลฯ และวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ รวมทั้งอุปกรณ์โสตทัศนศึกษา เทคโนโลยีทางการศึกษาและอื่น ๆ ที่ช่วยส่งเสริมคุณภาพและประสิทธิภาพการเรียนการสอน

รุจิร ภู่อาระ (2545. หน้า 8) กล่าวว่า องค์ประกอบของหลักสูตร หมายถึง ส่วนที่อยู่ภายในและประกอบกันเข้าเป็นหลักสูตรเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้ความหมายของหลักสูตรสมบูรณ์เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอน การประเมินผลและปรับปรุงพัฒนาหลักสูตรไปด้วย

บุญชม ศรีสะอาด (2546. หน้า 11) กล่าวว่า หลักสูตรมีองค์ประกอบพื้นฐาน

4 องค์ประกอบคือ

1. จุดประสงค์
2. สาระความรู้ประสบการณ์
3. กระบวนการเรียนการสอน
4. การประเมินผล

กล่าวโดยสรุป องค์ประกอบของหลักสูตรประกอบไปด้วย

1. จุดมุ่งหมายของหลักสูตร
2. เนื้อหาสาระและอัตราเวลาเรียน
3. วิธีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
4. วัสดุหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอน
5. การประเมินผล

2.4 การพัฒนาหลักสูตร

ความหมายของการพัฒนาหลักสูตร

สังัด อุทรานันท์ (2532. หน้า 30) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาหลักสูตรว่า การพัฒนาหลักสูตร (Curriculum Development) หมายถึง การทำหลักสูตรที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น หรือการจัดทำหลักสูตรขึ้นมาใหม่โดยไม่มีหลักสูตรเดิมเป็นพื้นฐานอยู่เลย โดยรวมถึงการผลิต เอกสารสำหรับผู้เรียนด้วย

สุนีย์ เหมะประสิทธิ์ (2545. หน้า 39) และใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539. หน้า 14 – 15) ต่างก็กล่าวถึง การพัฒนาหลักสูตร หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุง หรือสร้างหลักสูตรทั้งในแนวกว้างและแนวลึก เพื่อพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษา โดยครอบคลุมระบบของการพัฒนาใน 3 มิติ ได้แก่

1. การวางแผน ออกแบบ หรือยกร่างหลักสูตร (Curriculum Planning) ประกอบด้วย การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน การกำหนดจุดมุ่งหมาย การกำหนดเนื้อหาสาระ และประสบการณ์ การเรียนรู้ การกำหนดการวัดและประเมินผลการเรียนรู้
2. การใช้หลักสูตร (Curriculum Implementation) ประกอบด้วย การจัดทำวัสดุ หลักสูตรต่าง ๆ ที่ช่วยให้ผู้ใช้หลักสูตรสามารถใช้หลักสูตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ การผลิต และการใช้สื่อการเรียนการสอน การเตรียมบุคลากร การบริหารหลักสูตร และการดำเนินการสอน ตามหลักสูตร
3. การประเมินผลหลักสูตร (Curriculum Evaluation) ประกอบด้วย การประเมิน เอกสารหลักสูตร การประเมินการใช้หลักสูตร การประเมินผลสัมฤทธิ์ของหลักสูตร และการประเมินหลักสูตรทั้งระบบ

หลักการพัฒนาหลักสูตรประกอบด้วยหลักการต่าง ๆ ดังนี้คือ

1. ต้องมีการดำเนินงานเป็นขั้นตอน มีระเบียบแบบแผนและดำเนินงาน ตามลำดับขั้นตอนจนถึงขั้นสุดท้ายอย่างรอบคอบ
 2. ต้องเป็นส่วนที่สร้างความรู้และประสบการณ์ให้กับผู้เรียนที่ดีขึ้นกว่าหลักสูตรเดิม
 3. ต้องคำนึงถึงการอบรมครูประจำการ ให้เกิดความเข้าใจหลักสูตรที่ได้พัฒนาขึ้นมาใหม่โดยทันที เมื่อหลักสูตรใหม่ได้พัฒนาขึ้นมาและจะนำไปใช้
 4. ต้องคำนึงถึงตัวผู้เรียนที่จะได้รับผลจากหลักสูตรที่สร้างขึ้นใหม่ ทั้งนี้เป็นการได้ผลทั้งในด้านจิตใจและด้านทัศนคติ
 5. ต้องได้รับความร่วมมือและมีการประสานงานเป็นอย่างดี จากผู้ที่เกี่ยวข้องรวมทั้งเอกสารข้อมูลต่าง ๆ ที่จะนำมาดำเนินงานอย่างพร้อมเพียง
 6. ต้องมีผู้ชำนาญในการพัฒนาหลักสูตร เป็นผู้นำและมีความสามารถเป็นอย่างดี รู้จักเนื้อหาสาระนั้นอย่างลึกซึ้งดี พอที่จะนำมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตร
- ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า “การพัฒนาหลักสูตร” หมายถึง กระบวนการจัดทำหรือการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรให้ได้ผลดี เพื่อเป็นเครื่องมือในการจัดการศึกษา จัดการเรียนการสอนได้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน สามารถพัฒนาผู้เรียนให้มีความเจริญ ทั้งในด้านความรู้ความคิด สติปัญญาและความสามารถรับผิดชอบตนเอง และสังคมได้

2.5 การพัฒนาหลักสูตรที่สอดคล้องกับท้องถิ่น

การพัฒนาหลักสูตรที่สอดคล้องกับท้องถิ่น มีแนวทางในการพัฒนาได้หลายวิธีในการนี้ มีผู้เสนอแนะแนวทางไว้หลายท่าน คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ เสนอแนะแนวทางการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับท้องถิ่นในระดับสถานศึกษาไว้ดังนี้

การดำเนินงานระดับสถานศึกษา

คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน อ่างจาก (ศรียรรณ มากชู, 2550, หน้า 9 -11) กล่าวว่า สถานศึกษาเป็นหน่วยงานระดับปฏิบัติการที่จะต้องนำกรอบสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นที่สำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาเป็นผู้จัดทำไปสู่การปฏิบัติให้เป็นรูปธรรม เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นของตนเอง เกิดความรัก ความผูกพันและมีความภาคภูมิใจในท้องถิ่น สถานศึกษาจึงต้องนำกรอบสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น มาจัดทำรายละเอียดของเนื้อหาองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับท้องถิ่น ให้เหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษาและสภาพของชุมชนนั้น ๆ

แนวทางการดำเนินงาน

1. **ควรดำเนินงานในรูปแบบคณะกรรมการระดับสถานศึกษา** ซึ่งประกอบด้วยครู ผู้บริหาร ผู้นำทางศาสนา ผู้นำชุมชน ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้และประสบการณ์หลากหลาย เพื่อจะได้ร่วมกันพิจารณาจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น ให้เหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษา และสภาพของชุมชน ตามกรอบสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากำหนดไว้

2. **วิเคราะห์กรอบสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาที่กำหนดไว้** เพื่อจะได้ทราบถึงขอบข่ายในการกำหนดรายละเอียดของเนื้อหา องค์ความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่น ของสถานศึกษาซึ่งสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาได้กำหนดไว้

ตัวอย่างเช่น กรอบสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาในกลุ่ม จังหวัดภาคเหนือตอนบน กำหนดกรอบเนื้อหาความรู้ท้องถิ่น ครอบคลุมในเรื่อง

- 1) ผลิตภัณฑ์สินค้าของท้องถิ่น
- 2) การค้าและการใช้บริการของท้องถิ่น
- 3) การค้าขายของประเทศเพื่อนบ้าน
- 4) ภาษาและวัฒนธรรมของประเทศเพื่อนบ้าน
- 5) วัฒนธรรมท้องถิ่น/วัฒนธรรมล้านนา ฯลฯ

คณะกรรมการดำเนินงานของสถานศึกษาที่อยู่ในเขตพื้นที่การศึกษาในกลุ่มจังหวัด ภาคเหนือตอนบน ก็ควรตระหนักถึงกรอบสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นนี้และนำไปร่วมพิจารณา ในการจัดทำรายละเอียดของเนื้อหาองค์ความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นให้เหมาะสมกับบริบท ของสถานศึกษา/ชุมชนรวมทั้งต้องสอดคล้องกับกรอบสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นดังกล่าวนี้ด้วย

จากตัวอย่างนี้ รายละเอียดสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น ที่อาจปรากฏในสาระการเรียนรู้ ท้องถิ่นของสถานศึกษา (สถานศึกษาต่าง ๆ ที่อยู่ในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน) ซึ่งอาจมี รายละเอียดสาระการเรียนรู้ที่ไม่เหมือนกันเช่น

- 1) ประเพณีสงกรานต์ของชาวไทยภูเขา
- 2) ประเพณีการแต่งงานของชาวไทยลื้อ
- 3) ประเพณีตานก๋วยสลาก
- 4) ภาษาและวัฒนธรรมชาวไทยภูเขา
- 5) ภาษาและวรรณกรรมล้านนา
- 6) วัฒนธรรมท้องถิ่น
- 7) ภูมิปัญญาท้องถิ่นล้านนา
- 8) ดนตรีพื้นเมืองล้านนา

- 9) ผลิตภัณฑ์ สินค้าท้องถิ่นอำเภอดอยสะเก็ด
- 10) รถม้าและวิถีชีวิตของชาวลำปาง
- 11) การค้าการให้บริการของชุมชนหมู่บ้านสันกำแพง
- 12) การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อำเภอสันป่าตอง ฯลฯ

3. วิเคราะห์หลักสูตรสถานศึกษา เพื่อจะได้ทราบถึงจุดเน้นหรือประเด็นที่สถานศึกษาให้ความสำคัญ และการจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น ว่าควรอยู่ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ใด ชั้นปีใด เป็นรายวิชาพื้นฐานหรือรายวิชาที่ต้องการเรียนเพิ่มเติม และควรจะมีเนื้อหาอย่างน้อยอย่างไร ตามที่หลักสูตรสถานศึกษากำหนดไว้

4. ศึกษา/วิเคราะห์ข้อมูลสารสนเทศของสถานศึกษาและชุมชน เพื่อนำมาเป็นข้อมูลจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นของสถานศึกษาให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

5. จัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นของสถานศึกษา เมื่อคณะกรรมการได้วิเคราะห์/สังเคราะห์กรอบสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น ข้อมูลสารสนเทศของสถานศึกษา ชุมชนและวิเคราะห์หลักสูตรสถานศึกษา ทราบแล้วว่าในกลุ่มสาระการเรียนรู้ใด ชั้นปีใดบ้างที่จะต้อง จัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น และจะจัดทำเป็นรายวิชาพื้นฐานหรือรายวิชาเพิ่มเติม จากนั้นจึงร่วมกันพิจารณากำหนดเนื้อหาของคความู้เกี่ยวกับท้องถิ่นอย่างเหมาะสม ให้สอดคล้องกับบริบทและจุดเน้นของสถานศึกษาและสภาพของชุมชน ซึ่งอาจจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นเป็นช่วงชั้นหรือเป็นชั้นปีก็ได้ การนำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นไปจัดประสบการณ์การเรียนรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นของตนเองในกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ ให้บรรลุมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ตามโครงสร้างของหลักสูตรสถานศึกษากำหนด โดยครูผู้สอนสามารถดำเนินการได้หลายลักษณะเช่น

1) จัดทำรายวิชาเพิ่มเติม ซึ่งครูผู้สอนอาจจัดทำรายวิชาที่เป็นสาระการเรียนรู้พื้นฐานหรือรายวิชาที่เป็นสาระการเรียนรู้เพิ่มเติมของสถานศึกษานั้น ๆ ก็ได้ ในการจัดทำครูผู้สอนอาจปรับปรุงพัฒนารายวิชาที่มีอยู่เดิมหรือจัดเป็นรายวิชาใหม่ เพื่อให้ผู้เรียนมีคุณภาพบรรลุตามมาตรฐานการเรียนรู้ของกลุ่มสาระการเรียนรู้และระดับชั้นนั้น ๆ

2) ปรับกิจกรรมการเรียนการสอนหรือจัดกิจกรรมเสริมหรือบูรณาการในรายวิชาต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนมีประสบการณ์การเรียนรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นของตนเองตามมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้และระดับชั้นนั้น ๆ ทั้งนี้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ครูผู้สอนอาจเชิญวิทยากร/ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือนำนักเรียนออกไปเรียนรู้สภาพจริงในท้องถิ่น ก็จะทำให้การเรียนรู้มีความหมายต่อผู้เรียนมากยิ่งขึ้น

อนึ่ง การจัดประสบการณ์การเรียนรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นนี้ ครูผู้สอนอาจพัฒนาสื่อสิ่งพิมพ์หรือจัดทำสื่อประกอบการเรียนรู้อื่น ๆ ให้ผู้เรียนศึกษาค้นคว้าหรือเรียนรู้ด้วยตนเองก็ได้ เมื่อดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เสร็จแล้ว ครูผู้สอนควรประเมินคุณภาพผู้เรียนตามมาตรฐานการเรียนรู้และประเมินสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นของสถานศึกษา รวมทั้งควรปรับปรุงและพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ให้มีความเหมาะสม และเป็นปัจจุบันอยู่เสมอ

อนึ่ง สถานศึกษาใดที่ขาดความพร้อมและยังมิได้จัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น อาจพิจารณาเลือกให้รายละเอียดข้อมูลองค์ความรู้ตามกรอบสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษารวบรวมไว้ หรือพิจารณาเลือกใช้ข้อมูลสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นของสถานศึกษาอื่น ๆ ในชุมชนเดียวกันมาจัดการเรียนการสอนก็ได้

การจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นในระดับสถานศึกษา

ศรัววรรณ มากชู (2550, หน้า 14 – 17) ได้เสนอแนวคิดในการจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นในหลักสูตรสถานศึกษา ให้สอดคล้องกับผู้เรียน ชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อให้ผู้เรียนเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ โดยแนวคิดที่เสนอได้ยึดแนวจัดทำตามประกาศกระทรวงศึกษาธิการ และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการกำหนดสาระการเรียนรู้ของสถานศึกษาให้สอดคล้องกับท้องถิ่น และการเสนอแนวคิดได้พยายามให้สาระการเรียนรู้ท้องถิ่น เป็นสาระการเรียนรู้ที่มีกระบวนการจัดทำเป็นไปตามแนวทางการจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นที่สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการเสนอแนวทางไว้ โดยได้พยายามนำแนวคิดดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ เป็นแนวทางในการจัดทำในระดับสถานศึกษา ในเชิงปฏิบัติให้ง่ายและเห็นชัดเจนมากขึ้น การเสนอแนวคิดได้พยายามให้สาระการเรียนรู้ท้องถิ่น เป็นสาระการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับสิ่งต่อไปนี้คือ (1) สอดคล้องกับกรอบสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นของเขตพื้นที่การศึกษาหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (2) หลักสูตรและจุดเน้นของสถานศึกษา และข้อมูลของผู้เรียน (3) ข้อมูลสารสนเทศ ตลอดจนปัญหาและสิ่งที่ควรพัฒนาของชุมชน นอกจากนี้ยังได้นำข้อเสนอแนะการจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นในหลักสูตรสถานศึกษาของ สุชาดา วิทยุฉิม ในเรื่องการจัดสาระการเรียนรู้ที่เป็นสัดส่วนระหว่างสาระการเรียนรู้แกนกลางกับสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นในสัดส่วน 70:30 มาพิจารณาร่วมด้วย วิธีการจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นในระดับสถานศึกษาที่ศรัววรรณ มากชูได้เสนอแนะไว้โดยมีพื้นฐานความคิดดังกล่าวข้างต้น มี 6 วิธี ทั้ง 6 วิธีเป็นแนวทางการจัดทำในภาพรวมของสถานศึกษาทั้งโรงเรียน ทั้งนี้สถานศึกษาควรวางแผนดำเนินการจัดทำทั้ง 6 วิธีไปพร้อม ๆ กัน เพราะจะช่วยให้สถานศึกษามีสาระการ

เรียนรู้ท้องถิ่นที่เหมาะสมครอบคลุมและลดความซ้ำซ้อนของสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น วิธีการจัดทำ สาระการเรียนรู้ท้องถิ่นทั้ง 6 วิธี ดังกล่าวมีดังต่อไปนี้

วิธีที่ 1 การจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น โดยนำสิ่งที่สอดคล้องกับกรอบสาระการเรียนรู้ ท้องถิ่นของเขตพื้นที่การศึกษา หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หลักสูตรและจุดเน้นของสถานศึกษา ข้อมูลของผู้เรียน ข้อมูลสารสนเทศตลอดจนปัญหาและสิ่งที่ควรพัฒนาของชุมชน **ไปสอดแทรก ไว้ในสาระการเรียนรู้พื้นฐานในลักษณะบูรณาการ** โดยสามารถนำไปสอดแทรกได้ทั้ง 8 กลุ่ม สาระการเรียนรู้

วิธีที่ 2 การจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น โดยนำสิ่งที่สอดคล้องกับสาระการเรียนรู้ ท้องถิ่นของเขตพื้นที่การศึกษาหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หลักสูตรและจุดเน้นของสถานศึกษา ข้อมูลของผู้เรียน ข้อมูลสารสนเทศตลอดจนปัญหาและสิ่งที่ควรพัฒนาของชุมชน ไปจัดทำเป็น หน่วยการเรียนรู้หรือหัวข้อเรื่องสำคัญหรือจัดทำหน่วยการเรียนรู้พร้อมกับจัดให้มีโครงการและหรือ โครงการร่วมด้วยโดย**จัดเข้าไว้ในสาระการเรียนรู้พื้นฐาน**

วิธีที่ 3 การจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น โดยนำสิ่งที่สอดคล้องกับสาระการเรียนรู้ ท้องถิ่นของเขตพื้นที่การศึกษาหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หลักสูตรและจุดเน้นของสถานศึกษา ข้อมูลของผู้เรียน ข้อมูลสารสนเทศตลอดจนปัญหาและสิ่งที่ควรพัฒนาของชุมชน **ไปจัดไว้ใน กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน** ในรูปแบบของชุมนุมหรือชมรม กลุ่มสนใจ ค่าย โครงการและโครงการ

วิธีที่ 4 การจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น โดยนำสิ่งที่สอดคล้องกับกรอบสาระการเรียนรู้ ท้องถิ่นของเขตพื้นที่การศึกษาหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หลักสูตรและจุดเน้นของสถานศึกษา ข้อมูลของผู้เรียน ข้อมูลสารสนเทศตลอดจนปัญหาและสิ่งที่ควรพัฒนาของชุมชน ไปจัดทำเป็น วิชาเพิ่มเติม **โดยจัดไว้ในสาระการเรียนรู้พื้นฐาน** ทั้งนี้โดยวิชาเพิ่มเติมที่จัดไว้ในสาระการ เรียนรู้พื้นฐานจะต้องเป็นสิ่งที่สำคัญและจำเป็นสำหรับเด็กทุกคนต้องเรียนรู้ เพราะมีความสำคัญ และสัมพันธ์อย่างยิ่งกับชีวิตและชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่นั่นเอง

วิธีที่ 5 การจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น โดยนำสิ่งที่สอดคล้องกับกรอบสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นของเขตพื้นที่การศึกษาหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หลักสูตรและจุดเน้นของสถานศึกษา ข้อมูลของผู้เรียน ข้อมูลสารสนเทศตลอดจนปัญหาและสิ่งที่ควรพัฒนาของชุมชน **ไปจัดทำเป็นวิชาเพิ่มเติม โดยจัดไว้ในสาระการเรียนรู้เพิ่มเติม** การจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นตามแนวนี้นั้น เน้นการจัดให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนเพื่อตอบสนองต่อความถนัด ความสนใจ ความสามารถ และความต้องการตามความแตกต่างระหว่างบุคคล การจัดทำสามารถเลือกจัดทำได้ทั้ง 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้และควรเริ่มตั้งแต่ช่วงที่ 2 เป็นต้นไป

วิธีที่ 6 การจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น โดยนำสิ่งที่สอดคล้องกับกรอบสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นของเขตพื้นที่การศึกษาหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หลักสูตรและจุดเน้นของสถานศึกษา ข้อมูลของผู้เรียน ข้อมูลสารสนเทศตลอดจนปัญหาและสิ่งที่ควรพัฒนาของชุมชน **ไปจัดทำเป็นสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อประกอบการเรียนรู้อื่น ๆ** เช่น หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น หนังสืออ่านเพิ่มเติม หนังสือส่งเสริมการอ่าน บทเรียนสำเร็จรูป แบบฝึกต่าง ๆ คลังภูมิปัญญาท้องถิ่น วีดิทัศน์ บทเรียนบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต แหล่งการเรียนรู้บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต หนังสืออิเล็กทรอนิกส์อื่น ๆ สื่ออิเล็กทรอนิกส์และซีดีเป็นต้น

จากแนวคิดการจัดทำสาระการเรียนรู้ใน 6 วิธีดังกล่าวข้างต้น ศรียรรณ มากชู ได้สรุปเป็นผังความคิดดังแสดงให้เห็นในหน้าถัดไป และทั้ง 6 วิธีได้กล่าวให้เห็นรายละเอียดในลำดับถัดไปด้วย

ผังความคิดแนวทางการดำเนินงานจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น ระดับสถานศึกษาในภาพรวมทั้งโรงเรียน

• เสนอแนวคิดโดย ผ.ศ.ศรัทธา งามชู พ.ศ.2550

